

Fotografije v arhivih, knjižnicah in muzejih

Photographic collections in archives, libraries and museums

**Branka Kerec Prekoršek, Zdenka Semlič Rajh,
Miha Špiček, Alenka Šauperl**

Oddano: 11. 10. 2019 – Sprejeto: 18. 10. 2019

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 *Review article*

UDK 026/027:77

930.25:77

069:77

Izvleček

Namen: V arhivih, knjižnicah in muzejih (AKM) fotografije navadno ne pomenijo poglobilne vrste gradiva, a jih zbirajo vse tri vrste ustanov. Ker vsaka od njih zaradi značilnosti svojega poslanstva deluje po svojih načelih in mednarodnih standardih, se opisi tovrstnega gradiva lahko razlikujejo, kar posledično lahko ovira uporabo. Zato smo proučili podobnosti in razlike v opisu, da bi lahko predlagali skupne smernice.

Metodologija/pristop: Na enem samem primeru fotografije iz obdobja prve svetovne vojne, ki bi se lahko nahajala v AKM, je pa shranjena v zbirki Univerzitetne knjižnice Maribor, prikazujemo opis v sistemih COBISS (knjižnice), scopeArchiv (arhivi) in Galis (muzeji) in v standardnih formatih ISBD(NBM) in COMARC (knjižnice), ISAD(G) in ISAAR(CPF) (arhivi) ter Spectrum 5.0 in Object ID (muzeji), ki jih omenjene ustanove uporabljajo.

Rezultati: Za identifikacijo nujni podatki se v veliki meri ujemajo. Naslov fotografije prepisemo ali oblikujemo sami. Ime fotografa je v vseh treh sistemih mogoče nadzorovati. Sodobna krajevna imena so vpisana na standardni način. Staro poimenovanje lahko povzroča težave. Zapis časa ni nujno enoten niti v isti ustanovi. Motiva na fotografiji ni mogoče poenotiti, saj se lahko vsaka ustanova osredotoča na drugačen vidik. Lokacijski podatki pričajo o shrambi fotografije v ustanovi in so razmeroma skladni. Vprašanje o mestu digitalizirane različice pa je ostalo neodgovorjeno.

Omejitve raziskave: Ustvarili smo hipotetični, idealni opis ene same fotografije v treh sistemih.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Opravili smo podrobno primerjavo opisa ene fotografije, ki bi lahko bila v vseh slovenskih AKM opisana v treh različnih sistemih enako. Opise so prispevali izkušeni praktiki iz AKM.

Ključne besede: opis, fotografije, arhivi, knjižnice, muzeji

Abstract

Purpose: Photographs are not usually the main type of material in archives, libraries and museums (ALM), but are normally collected in all of them. Because of different missions, each of the institutions adheres to different standards of description. As a result, different descriptions of the same material may cause difficulties in retrieval. We studied differences and similarities in the descriptions with an aim to suggest common guidelines.

Methodology/approach: We took only one photograph from the University Library Maribor representing a scene from World War I. and described it in the three systems: COBISS (library), scopeArchiv (archive) and Galis (museum). The systems use the standards ISBD(NBM) and COMARC (library), ISAD(G) and ISAAR(CPF) (archive), Spectrum 5.0 and Object ID (museum).

Results: ALM use the same description elements, which are important for identification. Title is transcribed or constructed. The photographer's name is controlled. Contemporary place names are standardized, old names are problematic. Recording of time may not be unified in the same institution. The motif may remain different, because each institution may be interested in different details. The location data record the storage of the photo and are quite similar in ALM. The relationship between the original and digitized photo remains unsolved.

Research limitations: We created a hypothetical, idealistic description of only one photograph in the three systems.

Originality/practical implications: One particular photograph was described in three institutions, i.e. an archive, a library and a museum. The descriptions were created by experienced practitioners from these institutions.

Keywords: description, photographs, archives, libraries, museums

1 Uvod

Osnovna značilnost fotografij je njihova razširjenost in množičnost. Fotografije najdemo v fondih knjižnic, arhivov in muzejev, pa tudi v galerijah ter v društvenih in zasebnih zbirkah. Prisotne so tudi v domovih, društvih, podjetjih in organizacijah, povsod, kjer ljudje želijo obeležiti ali evidentirati nek dogodek, doživetje, motiv ali podobno. Glede na primarni namen zbiranja ali delovanja zbirk so kriteriji za vključitev fotografskega gradiva v fonde različni. Vsem pa je enotno vprašanje, kako in do kakšne mere fotografsko gradivo sistematično popisati.

Osnovni namen popisa je dostopnost informacij o vsebini in lokaciji fotografskega gradiva najširši potencialni populaciji uporabnikov. Pri tem ni pomembno, ali gre za klasično fotografijo ali za digitalno (izvorno digitalno ali digitalizirano).

Zaradi izrazite izpovedne moči so zlasti v digitalnem okolju vedno bolj v uporabi sistemi, ki omogočajo aktivno sodelovanje uporabnikov pri njihovem opisovanju. Pri tem mislimo na družbena omrežja kakršno je Flickr,¹ ki je posebej namenjen fotografiji, pa tudi Facebook² in Instagram,³ kjer ljudje prav tako zbirajo in javnosti dajejo na ogled svoje fotografije. Omeniti je treba tudi portale, kakršna je Kamra,⁴ ki so namenjeni predstavljanju digitalizirane kulturne dediščine splošnih knjižnic, in hkrati tudi vabijo prebivalce, da prispevajo svoje družinske fotografije v t. i. Album Slovenije⁵ (Malec, 2014, 2015). Arhivi podobnega portala, v katerega bi posamezniki lahko prispevali svoje fotografije, nimajo, lahko pa arhivske institucije združujejo opise v Arhivskem portalu Evrope.⁶ Portal, ki omogoča objavo fotografij slovenskim muzejem, je Museums.si,⁷ vendar je namenjen le uporabnikom programa Galis. Vseevropski portal, ki omogoča objavljanje fotografij vsem trem vrstam ustanov, pa je Europeana.⁸ Vendar pa nobeden od zadnjih dveh omenjenih ne omogoča objavljanja gradiva ali komentiranja posameznikom, temveč je to domena zgolj strokovnih dediščinskih ustanov.

Digitalizacija v okviru ustanov, ki skrbijo za kulturno dediščino, pa ni sama sebi namen. Kulturno dediščino želimo ponuditi javnosti v obliki, ki je priljubljena. Ker so fotografije del širše kulturne dediščine, bi bilo smiselno, da bi bili njihovi opisi vsaj v okviru ustanov, ki se ukvarjajo s kulturno dediščino, čim bolj enotni oziroma takšni, da bi zadovoljili uporabnika ne glede na to, ali jih hrani knjižnica, arhiv ali muzej, pa tudi, ko je sama vsebina dostopna v digitalnem okolju. Za uporabnika je lokacija, kjer je fotografija shranjena, pravzaprav sekundarnega pomena. Mnogo bolj pomembno je, da uporabnikovo iskanje oziroma priklic zajame resnično vse potencialne lokacije hrambe.

Zato smo na primeru opisa fotografij na temo prve svetovne vojne analizirali opisne podatke in ugotavljali, v kakšnem deležu so le-ti identični oziroma se

---

¹ Flickr: <https://www.flickr.com/>.

² Facebook: <https://www.facebook.com/>.

³ Instagram: <https://www.instagram.com/>.

⁴ Kamra: <https://www.kamra.si/>.

⁵ Album Slovenije: <https://www.kamra.si/album-slovenije.html>.

⁶ Arhivski portal Evrope: <https://www.archivesportaleurope.net/sl/home> nudi dostop do informacij o arhivskem gradivu iz različnih evropskih držav in vključuje podatke o arhivskih ustanovah po Evropi. Vanj svoje podatke posredujejo tudi nekateri slovenski arhivi.

⁷ Museums: <http://museums.si/sl-si/>.

⁸ Europeana: <https://www.europeana.eu/portal/sl>.

razlikujejo, ali so neenotni oziroma celo pomanjkljivi. Zanima nas skladnost opisovanja fotografij v zbirkah knjižnic, arhivov in muzejev. Ugotoviti želimo, ali se opisovanje fotografij v fondih knjižnic, arhivov in muzejev med njimi razlikuje in v kolikšni meri.

1.1 Terminologija

Fotografije so v institucijah shranjene v zbirkah, ki so običajno ločene od drugih vrst gradiva ali zbirk. Ponekod so samostojne zbirke tudi poimenovane kot fototeke, lahko pa so le sestavni del drugih, širših zbirk. Nemalokrat so zbirke fotografij združene z razglednicami. Takšna praksa je pogojena s podobno fizično obliko. Razglednice (v začetku poimenovane oglednice) so se razvile okrog leta 1880 (Matko, 2017) iz dopisnic,⁹ ki so jim na hrbtno stran natisnili različne motive in vedute krajev. V obdobju med obema svetovnima vojnoma pa je fotografija začela nadomeščati različne tiskarske tehnike in pojavile so se t. i. fotorazglednice, fotografije razvite na fotografski papir v formatu razglednic (Pungerčar, 2006).

Spodaj so navedeni termini, ki jih uporabljamo v prispevku:

- **álbum**: *knjiga za vlaganje fotografij, znamk* (SSKJ, 2014);
- **fotografija**: *kar nastane na osnovi delovanja svetlobnih žarkov na snov, občutljivo za svetlobo*, (SSKJ); **fotografija** (angl. photograph) je *neprosojen odtis, izdelan s pomočjo delovanja svetlobe na občutljivi film* (ISBD, 2017);
- **fototeka**: *sistematično urejena zbirka fotografij* (SSKJ, 2014);
- **razglédnica**: *kartonček s sliko na eni strani za krajša sporočila po pošti* (SSKJ, 2014).

Fotografija je definirana na podlagi svoje fizične biti oziroma materije, načina, ki omogoči njen nastanek in njen obstoj. Opredeljuje jo torej fizični medij oziroma njegova izdelava. V naši raziskavi se sicer ukvarjamo s fotografijami na papirju, zato sta definiciji iz SSKJ in ISBD ustrezni. Vendar moramo opozoriti, da ne zajemata digitalnih fotografij, kar je zlasti za ISBD, ki je v izvirniku izšel leta 2011, nenavadno. Poimenovanje »album« je v primeru Albuma Slovenije morda uporabljeno metaforično, z namenom, da bi prebivalci takoj razumeli, čemu je namenjeno spletno mesto. Za razglednico pa je pomembnejša njena funkcija, saj jo definira njen namen oziroma dva: namenjena je sporočilom, posredovanim po pošti. To pa pomeni, da je *fotografija lahko hkrati tudi razglednica, kadar je izdelana na fotografskem papirju, z rubrikami za vnašanje podatkov in je nastala z delovanjem svetlobe*. Tak je tudi naš obravnavani primer. V prvi svetovni vojni so

⁹ Te so se pojavile leta 1869.

imeli vojaki možnost pri fotografu naročiti fotografijo, ki je bila navadno portret ene ali več oseb in je bila izdelana v obliki dopisnice. Vojaki so take fotografije množično pošiljali svojcem in prijateljem, z njimi pa so naslovnika obveščali o svojem zdravju, počutju in na splošno o situaciji, v kateri so se znašli. Fotografija je skupaj z besedilom tvorila sporočilno celoto (Širok, 2013).

2 Pregled teoretičnih izhodišč

Fotografije imajo izrazito večplastno izpovedno moč. Njihova značilnost je, da so zaznani elementi hkrati tudi že sama vsebina. Običajno fotografije ne vsebujejo drugih opisnih podatkov, s katerimi si pomagamo pri opisovanju drugega gradiva, ali pa so ti podatki izredno skopi. Mnogokrat ni znan niti podatek o fotografu ali čas nastanka. Vsebina same fotografije, torej videne realitete na njej, pa so mnogokrat edini vir, iz katerih se črpajo podatki za opis (Kerec, 2008).

Pri opisovanju je tako potrebno vizualne podatke pretvoriti v besedilni opis. Ko gledamo neko fotografijo, videne realitete najprej zaznamo s pomočjo vizualnih receptorjev. Zaznave nato vgradimo v naš spomin, jih povežemo s tem, kar o neki določeni entiteti že vemo. Nato je potrebno videno, zaznano in prepoznano pretvoriti v besedilni opis (Kerec, 2008).

Opise lahko glede na način opisovanja razdelimo na dva tipa. Prvi nastajajo v okviru institucij, ki so zadolžene za hrambo kulturne dediščine. Zanje je značilno, da pri opisovanju upoštevajo različne standarde opisovanja. Drugi tip opisov pa tvorijo posamezniki oziroma fizične osebe, ne glede na to, kakšen je njihov namen opisovanja in kako oziroma na kakšen način opisujejo. Ogled primerov na portalu Kamra in na portalu Flickr pokaže, da posamezniki ne sledijo nobenemu standardu. Opisi fotografij, ki jih ustvarijo, so običajno tudi bolj povedni oziroma v obliki krajše povedi.

3 Zasnova raziskave

Na primeru opisa fotografije na temo prve svetovne vojne je bila na podlagi obstoječih predpisov narejena analiza opisnih podatkov. Ugotoviti želimo, ali nam smernice, pravilniki in standardi, ki jih pri opisovanju upoštevamo v arhivih, knjižnicah in muzejih, omogočajo skladno opisovanje, ali ne. Zanima nas ali se opisovanje fotografij v fondih knjižnic, arhivov in muzejev med njimi razlikuje, kje in v kolikšni meri.

Smiselno bi bilo preveriti tudi, ali se opisovanje fotografij omenjenih institucij razlikuje v analognem in digitalnem okolju, a se zaradi preobsežnosti teme s slednjim v prispevku ne ukvarjamo.

3.1 Metodologija

Za analizo so bile izbrane tri vrste institucij, ki hranijo fotografije v svojih fondih, to so ustanove, v katerih delujemo avtorji tega prispevka. Zaradi različnega osnovnega načela upravljanja s fotografskim gradivom je tudi sama analiza razdeljena na tri prakse, ki izhajajo iz primarnega poslanstva: knjižnični pristop, arhivski pristop in muzealski pristop.

Knjižnični pristop prikazuje opis fotografije v skladu z veljavnim mednarodnim standardom ISBD(NBM) (1997) in formatom COMARC/B (2018). Ta sicer velja le v slovenskem sistemu COBISS, vendar temelji na mednarodnem formatu UNIMARC (2018).

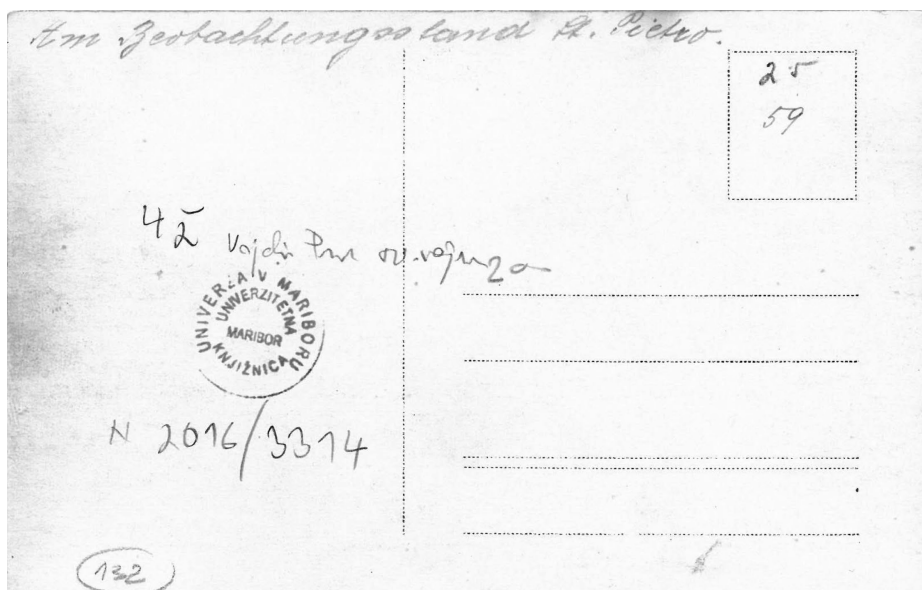
Arhivski pristop: opisovanje gradiva v slovenskih arhivih poteka na osnovi Mednarodnega standarda za arhivsko popisovanje ISAD(G)2, ki je bil sprejet leta 1996 (revidirana druga izdaja je izšla leta 2000) in Mednarodnega standarda za arhivski normativni zapis korporativnih teles, oseb in družin ISAAR (CPF) (revidirana druga izdaja je izšla 2004, prvič sprejet leta 1996), ki sta bila leta 2006 implementirana tudi v slovensko arhivsko zakonodajo in veljavne predpise. V svojem celotnem obsegu sta standarda implementirana tudi v programskem orodju scopeArhiv, ki ga slovenski javni arhivi uporabljajo za opisovanje arhivskega gradiva.

Muzejski pristop prikazuje opis fotografije v muzejskem dokumentacijskem sistemu Galis, ki ga uporablja velika večina slovenskih muzejev in galerij. Temelji na angleškem standardu Spectrum 5.0 (2017) (od septembra 2017 je v veljavi različica Spectrum 5.0), ki ga upoštevajo v mnogih državah po svetu in je bil preveden v več jezikov. V Sloveniji je v obliki napotkov za delo v muzejih in galerijah delno preveden v Priročniku za dokumentacijo, ki ga je izdala Skupnost muzejev Slovenije (Sosič, 2017).

Za prikaz primera opisa smo izbrali eno samo fotografijo – razglednico iz prve svetovne vojne iz zbirke Univerzitetne knjižnice Maribor (UKM), ki nam je bila na voljo v fizični obliki in je bila tudi digitalizirana (Sliki 1 in 2). Menimo, da gre za tipičen primer fotografije, kakršne so vojaki pošiljali prijateljem in svojcem. Gradivo o prvi svetovni vojni je bilo v preteklem letu zaradi obeležitev 100-letnice njenega konca posebej iskano in mu je bilo posvečeno tudi več pozornosti. To je tudi razlog, da smo za analizo izbrali spodnjo fotografijo.

Slika 1: Fotografija vojakov iz prve svetovne vojne (Zbirka drobnih tiskov, UKM)

Slika 2: Zadnja stran fotografije vojakov iz prve svetovne vojne (Zbirka drobnih tiskov, UKM)

Fotografija na Sliki 1 prikazuje avstrijske oficirje. Da gre za oficirje in ne vojake, sklepamo po oznakah na ovratnikih. Te pričajo tudi o tem, da je bila fotografija

posneta v letih 1914 ali 1915. Kasneje so namreč te oznake odstranili, da oficirji niso bili tako prepoznavni. Kaže, da prvi oficir z leve uporablja telefon. Drugi sedi v kaverni, ki je bila v tistem času običajno zatočišče, narejeno v strelskih rovih. Tretji oficir uporablja periskop za opazovanje fronte iz zaklona. Gre za motiv z bojišča¹⁰ in nedvomno za zrežirano fotografijo.

Hrbtna stran je oblikovana za razglednico, vendar ni bila uporabljena kot taka. Nanjo je bilo z roko napisano »Im Beobachtungsstand St. Pietro«, kar bi lahko prevedli »V opazovalnici v Šempetru«. Opisovalec jo je opremil še z dodatnimi, lokacijskimi podatki. Tu so lastniški žig UKM, signatura in inventarna številka. Nad žigom je zapisano »Vojaki Prva sv. vojna«, kot je fotografijo poimenoval opisovalec. Uvrščena je med druge fotografije in razglednice z vsebino *Razni portreti*, saj osebe na njej niso prepoznane – o tem oziroma o vsebinski postavitvi priča signatura (4ž).¹¹ Fotografijo je UKM pridobila leta 2016 z nakupom, kar priča vpis pod lastniškim žigom. Opozoriti velja, da v UKM popišemo sicer še nekaj več lokacijskih podatkov, največkrat vezanih na nabavo (npr. da smo fotografijo nabavili v Antikvariatu Glavan, številka računa in cena), a ti podatki uporabniku niso vidni.

Za vzorec opisa je uporabljena ena sama fotografija, da bi poudarili skladnost in razlike njenega opisa v različnih ustanovah. Trudili smo se prikazati vse možnosti, ki jih nudijo standardi in sistemi za opis fotografij. Uporabljali smo tudi podatke, ki jih v praksi morda ne izkoriščamo, zato da bi pokazali najširše možnosti. Naša raziskovalna vprašanja se ne tičejo kakovosti dejanskih opisov v delujočih sistemih, temveč želimo na idealnem primeru pokazati ovire in možnosti za sodelovanje.

4 Rezultati

4.1 Knjižničarski pristop

Fotografije so v knjižnicah shranjene v posebnih zbirkah, bodisi v fototekah ali kot del druge zbirke. Vsebinsko so večinoma domoznanske narave oziroma se nanašajo na kraje ali osebe, ki so povezane z geografsko lokacijo knjižnice, v katere fondu se nahajajo.

---

¹⁰ Dodatni opis fotografije sta prispevala Mirko Nidorfer, bibliotekar v Kadetnici Maribor, ter Simona Pörš, kustosinja v Vojaškem muzeju v Mariboru.

¹¹ Fotografije in razglednice v UKM se razvrščajo po interni klasifikaciji, prilagojeni vsebini gradiva (več o klasifikaciji gl. Filo (1973)).

Za opisovanje fotografij upoštevamo mednarodni standard za bibliografski opis neknjižnega gradiva (ISBD(NBM), 1997), ki je eden izmed standardov, ki veljajo za opisovanje vseh vrst knjižničnega gradiva. Opisni podatki po standardu so razširjeni s tistimi, ki so zahtevani za izpolnitev formata COMARC/B, kot so npr. kodirani podatki za ustrezen uporabniški izpis v javno dostopnem katalogu COBISS+ ali za ustrezno izmenjavo podatkov med različnimi sistemi za izmenjavo bibliografskih podatkov.

4.1.1 Opis v knjižnicah

COMARC/B format omogoča, da se lahko fotografije v slovenskem vzajemnem katalogu popišejo na tri načine, in sicer kot:

- posamično fotografijo,
- več fotografij, združenih v album – opisuje se eno enoto – album z več fotografijami,
- več fotografij se združi in opiše skupaj v umetno tvorjeni zbirki.

Načine opisovanja ter prednosti in slabosti, ki jih različni opisi prinašajo, je podrobneje predstavila Kerec (2004, 2014), kot tudi, v katerih primerih se za opis izbere eden izmed opisanih načinov. Za tokratno analizo je bil izbran način opisa za samostojno enoto, eno fotografijo iz zbirke UKM.

V Preglednici 1 so prikazani podatki, s katerimi je mogoče opisati fotografijo (Slika 1) v knjižničnem katalogu.

Preglednica 1: Zapis za fotografijo v formatu COMARC/B (2018)¹²

Polje	Podpolje	Vsebina
001 – Uvodnik zapisa	<i>a – Status zapisa</i>	n – nov zapis
	<i>b – Vrsta zapisa</i>	k – dvodimenzionalno slikovno gradivo
	<i>c – Bibliografski nivo</i>	m – monografska publikacija
	<i>d – Hierarhični nivo</i>	0 – ni hierarhičnega odnosa
	<i>7 – Pisava katalogizacije</i>	ba – latinica
100 – Splošni podatki o obdelavi	<i>b – Oznaka leta izida</i>	f – publikacija z negotovim letom izida
	<i>c – Leto izida 1</i>	1914
	<i>d – Leto izida 2</i>	1915

¹² Fotografija je obdelana v vzajemnem knjižničnem katalogu COBIB (ID=88733697), a bibliografski zapis v tabeli ni prepis iz njega.

Polje	Podpolje	Vsebina
	<i>e – Koda za namembnost</i>	k – odrasli, zahtevno (neleposlovje)
	<i>h – Jezik katalogizacije</i>	slv – slovenski
	<i>l – Pisava stvarnega naslova</i>	ba – latinica
<i>101 – Jezik enote</i>	<i>a – Jezik besedila</i>	slv – slovenski
<i>102 – Država izida ali izdelave</i>	<i>a – Država</i>	svn – Slovenija
<i>116 – Slikovno gradivo</i>	<i>a – Posebna oznaka gradiva</i>	d – fotomehanska reprodukcija
	<i>b – Primarna podlaga</i>	i – papir
	<i>d – Barva</i>	b – črno-belo
	<i>g – Oznaka namena</i>	ae – razglednica
<i>200 – Naslov in navedba odgovornosti Indikator 1 – Naslov je pomemben</i>	<i>a – Stvarni naslov</i>	[Skupina vojakov v izvidnici]
	<i>b – Splošna oznaka gradiva</i>	Slikovno gradivo
<i>210 – Založništvo, distribucija itd.</i>	<i>a – Kraj izida, distribucije itd.</i>	[S. l.
	<i>c – Ime založnika, distributerja itd.</i>	s. n.
	<i>d – Leto izida, distribucije itd.</i>	1914 ali 1915]
<i>215 – Fizični opis</i>	<i>a – Posebna oznaka gradiva in obseg</i>	1 razglednica
	<i>c – Druge fizične posebnosti</i>	č-b
	<i>d – Mere</i>	9 × 14 cm
<i>316 – Opomba k izvodu</i>	<i>a – Besedilo opombe</i>	Na hrbtni str. levo zgoraj ročni zapis: Im Beobachtungsstand St. Pietro
	<i>a – Besedilo opombe</i>	Razglednica ni bila odposlana
<i>330 – Povzetek ali izvleček</i>	<i>a – Besedilo opombe</i>	Na razglednici skupina oficirjev na bojišču prve svetovne vojne
<i>606 – 1</i>	<i>a – Začetni element</i>	Svetovna vojna 1914–1918
	<i>x – Tematsko določilo</i>	Vojaki
	<i>w – Oblikovno določilo</i>	Razglednice
	<i>6 – Podatki za povezovanje</i>	01
<i>609 – Oblikovna predmetna oznaka</i>	<i>a – Začetni element</i>	Razglednice
	<i>x – Tematsko določilo</i>	Vojaki
<i>610 – Prosto oblikovane predmetne oznake</i>	<i>z – Jezik predmetne oznake</i>	slv – slovenski
	<i>a – Predmetna oznaka</i>	oficirji

Polje	Podpolje	Vsebina
675 – Univerzalna decimalna klasifikacija	a – Vrstilec	77.041.5:94(100)"1914/1918"
	b – Skupina	7
	c – Vrstilec za iskanje	7
	s – Statistika	77
	v – Izdaja	UDCMRF 2011
966 –	a – Začetni element	prva svetovna vojna
	6 – Podatki za povezovanje	01

Uvodnik zapisa vsebuje podatke, potrebne za računalniško obdelavo zapisa v vzajemnem knjižničnem katalogu COBIB. Razen novega zapisa imamo lahko tudi druge statute zapisa, vendar je uporaba oznak točno določena (COMARC/B, 2018).

Podatek o vrsti zapisa je v sistemu COBISS uporabljen za razločevanje vrst gradiva, zato je zelo pomemben. Delno izhaja iz standardov ISBD, kjer splošna oznaka gradiva prikazuje različne vrste gradiva. Vendar pa se seznam kod, ki jih je mogoče uporabiti v formatu COMARC, ne ujema v celoti s tistimi v ISBD(NBM). Po standardu ISBD(NBM) (1997) bi za fotografijo uporabili npr. »slikovno gradivo«, medtem ko v formatu COMARC izberemo »k – dvodimenzionalno slikovno gradivo«.

Bibliografski nivo je razmeroma nerodno poimenovanje, vendar označuje način opisovanja gradiva in izbor maske za vnos. Izbor možnosti v tem podpolju je zelo omejen in točno določen.

Knjižnični katalog omogoča tudi hierarhične odnose oziroma povezave med opisovanimi enotami, vendar ne za vse gradivo. Tako je članek s hierarhičnim odnosom vezan na revijo, v kateri je objavljen. Uporabnik mora namreč najti informacijo, katero revijo si mora izposoditi, če želi prebrati članek.

V primeru opisovanja fotografij bi lahko bila hierarhična povezava med posamezno fotografijo in albumom, v katerem je shranjena, vendar takšne prakse v katalogu ne zasledimo. V našem primeru pa je fotografija opisana neodvisno od drugih fotografij, torej brez hierarhične povezave.

Zadnje podpolje v uvodniku zapisa vsebuje podatek o pisavi, v kateri je narejen kataložni zapis. To je pomembno pri mednarodni izmenjavi bibliografskih podatkov, za uporabnika našega kataloga pa nima pomena.

Ker leto nastanka fotografije domnevamo na podlagi videnega, smo v polje vnesli razpon možne najzgodnejše in najkasnejše letnice, kar pa zahteva kodo za publikacija z negotovim letom izida. Sicer je celoten blok 1XX namenjen kodiranim podatkom, ki omogočajo razvrščanje za iskanje – npr. podatek za kodo namembnosti (100e), ki označuje vrsto bralcev, ki jim je publikacija namenjena,¹³ je sicer neobvezen, a izredno koristen, saj omogoča generiranje faset v COBISS+ in s tem razširja priklic zadetkov pri iskanju. V tem sklopu je potrebno s kodiranimi podatki opisati tudi tehnične značilnosti fotografije oziroma drugega slikovnega gradiva.

Glavni opis (blok 2XX) obsega vsa območja ISBD, razen opomb in standardnih števil. Naslov je v vsakem zapisu obvezen podatek in ker ga je določil katalogizator, je naveden v oglatem oklepaju. Sledi mu splošna oznaka za slikovno gradivo – gre za priporočen izraz po ISBD, z njim pa označujemo vso neknjižno gradivo.¹⁴ Opišemo tudi tehnične značilnosti, pri čemer navajamo mere vedno v zaporedju višina × širina.

V prosto oblikovanem besedilu v opombah smo popisali vse tiste podatke, ki opisujejo videz oziroma vsebino enote, in za katere menimo, da dopolnjujejo ali pojasnjujejo sam opis fotografije.

Vsebino in fizične lastnosti opisne enote smo opredelili tudi s klasifikacijo: določili smo vrstilce UDK za portretno fotografijo¹⁵ iz prve svetovne vojne in dodali gesla, ki ravno tako opisujejo vsebino. Omeniti velja, da je za začetni element tematske predmetne oznake uporabljeno geslo za prvo svetovno vojno sprejet izraz po Splošnem slovenskem geslovníku (SSG) *Svetovna vojna 1914–1918*, h kateremu smo dodali še povezavo (s podpoljem 6) na nesprejet izraz *prva svetovna vojna*. Za slednje smo se odločili, ker smo ob iskanju po predmetni oznaki ugotovili, da obstaja v vzajemnem knjižničnem katalogu COBIB velik del bibliografskih zapisov, ki vsebujejo tudi nesprejet izraz.¹⁶ Zaradi večjega priklica pri iskanju smo dodali še prosto oblikovano predmetno oznako oficirji – predvidevamo, da lahko tudi po njej iščejo naši uporabniki. Da gre za posebno obliko gradiva v knjižnici, nam pove še dodatni predmetni niz, v katerem smo izhajali iz same oblike fizičnega medija, razglednice, ki jo natančneje opredeljuje tematsko določilo (polje 609).

---

¹³ Otroci različne starosti, strokovno ali leposlovno gradivo za odrasle.

¹⁴ Za monografske in serijske publikacije v tiskani obliki splošna oznaka gradiva ni obvezna.

¹⁵ Ločniškar-Fidler in Medic (2006) sta opozorili, da je določanje UDK vrstilca za razglednice 'zaplenu'.

¹⁶ Nesprejet izraz smo zasledili v 6.524 zapisih, sprejet pa v 3.065. Rezultat smo dobili na dan 10. 8. 2018 v iskalniku Cobiss3/Katalogizacija v pregledu pojmov po atributu predmetne oznake.

Čeprav v Preglednici 1 lokacijski podatki niso prikazani, so ti strukturirani tako, kot jih vidimo na Sliki 1 nad žigom, dodamo pa jim le še osnovno lokacijo v knjižnici, to je Zbirka drobnih tiskov.¹⁷ Če imamo isto fotografijo tudi v digitalni obliki, lahko le-to tudi povežemo z bibliografskim zapisom.¹⁸

4.2 Arhivski pristop

Arhivi pridobivajo fotografije na osnovi zakonodaje, z obveznim prevzemanjem arhivskega gradiva uprave, pravosodja, gospodarstva, šolstva, političnih strank, združenj itd., ali pa na osnovi odkupov, zamenjav duplikatov in triplikatov ali donacij posameznikov.

Fotografija je lahko v arhivu sestavni del nekega točno določenega fonda,¹⁹ ki je nastal na osnovi *provenience*²⁰ ali zbirke razglednic in fotografij, ki temelji na osnovi *pertinence*.²¹ V primeru, ko je fotografija nastala pri delovanju javno pravne osebe in prišla v arhiv na osnovi zakonskega predpisa, ki obvezuje ustvarjalca, da svoje arhivsko gradivo po preteku določene dobe odda v arhiv, je seveda ni mogoče obravnavati kot posamezni kos, temveč le v širšem kontekstu gradiva ustvarjalca. Isto velja v primeru, ko je fotografija sestavni del osebnega fonda. V obeh primerih je potrebno upoštevati princip provenience in *prvotno ureditev*.²² Gre za vprašanje, ki je izjemno kompleksno, zato ga v tem prispevku samo omenjamo, ga bo pa potrebno podrobneje raziskati in osvetliti ob kakšni drugi priložnosti.

Drugače je s fotografijami, ki so prišle v arhiv kot posamezni kos in kjer ni mogoče ugotoviti njihove provenience. V takšnem primeru so fotografije uvrščene v ustrezno zbirko, ki pa je nastala na osnovi *pertinence*. Isto velja tudi za albume fotografij.

---

¹⁷ Celotna signatura je vidna takole: *Zbirka drobnih tiskov RZ 4ž Vojaki Prve sv. vojne*.

¹⁸ To storimo v delovnem okolju COBISS/3 z dodajanjem multimedijske vsebine in povezavo ustrezno poimenujemo. Uporabnik s tem dobi možnost, da si fotografijo v digitalizirani obliki ogleda neposredno z dostopom iz kataloga.

¹⁹ Pokrajinski arhiv Maribor hrani mnogo fotografij v fondih gospodarstva, predvsem v fondih nekdanjih mariborskih gigantov, kot so bili npr. Tovarna avtomobilov Maribor, Metalna, Hidromontaža, TVT Boris Kidrič in mnogi drugi.

²⁰ 'Načelo provenience (načelo izvora) pomeni, da se arhivsko gradivo, ki je nastalo v času delovanja ene pravne osebe, družine ali posameznika obravnava kot celota' (Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (2017), čl. 56).

²¹ Načelo pertinence zagovarja delitev arhivskega gradiva glede na predmet ali vsebino, ne glede na njegovo provenienco. Gre za princip, ki ga sodobna arhivska stroka danes zavrača.

²² 'Načelo prvotne ureditve zahteva, da se arhivsko gradivo ohranja s takim sistemom ureditve, kot mu ga je dala pravna, fizična oseba oziroma družina, pri kateri je nastalo arhivsko gradivo' (Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (2017), čl. 56).

Za arhivsko stroko je bolj kot posamezen kos gradiva in njegova vsebina pomemben *kontekst*, v katerem se gradivo nahaja, le-ta omogoča uporabnikom pravilno interpretacijo ohranjenega gradiva v določenem prostoru in času. In prav v tem, torej umeščanju ohranjenega gradiva v širši kontekst, je bistvena razlika med arhivisti, knjižničarji in muzealci.

Kontekst se odraža tudi v nivojskem popisovanju, ki omogoča strukturiranje vsebine ter istočasno umeščanje posameznega gradiva v ustrezen kontekst.

Posamezni nivoji popisovanja imajo različno stopnjo podrobnosti. Najvišji nivo popisa predstavlja fond, ali izjemoma zbirka, nato pa mu sledijo serije, združeni dokumenti in dokumenti. Možni so tudi vmesni nivoji kot so podfondi ali podserije. Vsak od teh nivojev se v nadaljevanju deli na podnivoje glede na kompleksnost upravne ureditve in dejavnosti organizacije, posameznika ali družine, ki ustvarja arhivsko gradivo, in ureditve gradiva. Slika 3 prikazuje hierarhičen izpis gradiva po nivojih, po katerem lahko išče uporabnik.

Slika 3: Primer nivojskega popisa (Vir: Podatkovna zbirka SIRAnet. Pridobljeno s spletne strani <http://www.siranet.si/archivplansuche.aspx> dne 1. 10. 2019)

Vsekakor pa je potrebno pri takšnem večstopenjskem popisovanju upoštevati določena pravila in sicer:

- popisovanje od splošnega k posameznemu, pri čemer sledimo namenu predstaviti kontekst in hierarhično strukturo fonda;
- podatki, ki se nanašajo na kontekst in vsebino popisne enote, morajo ustrezati stopnji popisovanja;
- podatke je potrebno povezovati, saj je tako mogoča natančna določitev položaja popisne enote v hierarhiji ter neponovljivost podatkov, kar pomeni,

da na nižjih nivojih ne ponavljamo podatkov, ki smo jih zabeležili že v višjih nivojih.

4.2.1 Opis v arhivih

Vsi slovenski arhivi za opisovanje arhivskega gradiva, torej tudi fotografij, uporabljajo spletno orodje scopeArchiv, in sicer trenutno še v dveh ločenih podatkovnih zbirkah: v podatkovni zbirki Arhiva Republike Slovenije in v podatkovni zbirki SIRAnet, ki združuje vse slovenske regionalne arhive.²³

V Preglednici 2 lahko vidimo primer arhivskega zapisa posamezne fotografije, v našem primeru fotografije, ki jo hrani UKM.

Preglednica 2: Zapis za posamezno fotografijo v programskem orodju scopeArchiv, modul Popisne enote (PE)

Polje	Podpolje	Vsebina
<i>Elementi identifikacije</i>	<i>Signatura PE</i> ²⁴	SI PAM/0001
	<i>Prejšnja signatura PE</i> ²⁵	N 2016/3314
	<i>Naslov PE</i> ²⁶	Avstroogrski vojaki na opazovalni točki pri Šempetru : črno-bela fotografija

²³ Vseslovenski projekt izgradnje slovenskega javnega elektronskega arhiva e-Arh.si, kot tudi Nacionalni program za kulturo 2014–2017 (Resolucija ..., 2013), sta predvidela združitev obeh podatkovnih zbirk v eno, ki naj bi začela konec leta 2019.

²⁴ Glede na to, da fotografija ni popisana v podatkovni zbirki SIRAnet in nima uradne signature, tukaj navajamo samo primer oblikovanja signature. Glede na standard ISAD(G) je signatura sestavljena iz kode države po zadnji verziji ISO 3166 (2013) in sigle arhiva ter zaporedne številke fonda. Preostali deli signature, če le ti obstajajo, pa se razlikujejo glede na posamezne sisteme ureditve gradiva znotraj posameznih arhivov. To pomeni, da signature niso enotne. V podatkovni zbirki SIRAnet je signatura sestavljena tako, da odraža hierarhijo popisne enote, kar pomeni, da je iz signature možno razbrati, na katerem nivoju je gradivo popisano, npr. SI_PAM/0001/001/001/00001_00001 (primer signature z vsemi nivoji: fond, podfond, serija, podserija, združeni dokumenti in dokument).

²⁵ Prejšnja signatura popisne enote se nanaša bodisi na prejšnjo signaturo, ki je bila popisni enoti dodeljena v arhivu in ni več veljavna ali pa na izvorno signaturo dokumenta, ki jo je le ta dobil pri ustvarjalcu. Ta je glede na dejstvo, da se v arhivu ureja gradivo po principu prvotne ureditve izjemno pomembna, saj je veliko večino gradiva uprave in sodstva mogoče najti le na osnovi prvotne signature (delovodne številke), ki jo je dodelil že ustvarjalec.

²⁶ Standard načeloma zapoveduje, da je potrebno kot naslov PE izbrati izvorni naslov, kot ga nosi popisna enota. Glede na specifiko arhivskega gradiva v našem prostoru, je temu določilo težko slediti. Prav tako bi bilo uporabnikom oteženo poizvedovanje po podatkovnih zbirkah, saj uporabniki običajno poizvedujejo v slovenskem jeziku, zato v slovenski arhivski praksi velja, da je potrebno naslov popisne enote oblikovati vedno v slovenskem jeziku, tujejezični naslov pa zapišemo v polje drugi naslov. Oblikovanje naslova popisne enote je zaradi odsotnosti pravil neenotno, kot smo omenili že prej, in zato zelo subjektivno in odvisno od vidika posameznega popisovalca.

Polje	Podpolje	Vsebina
	<i>Drugi naslov PE</i>	Am Beobachtungsstand St. Pietro
	<i>Čas nastanka PE</i>	Med 1914 in 1915
	<i>Čas nastanka opomba</i> ²⁷	Fotografija ni datirana, a glede na tematiko in preostalo gradivo lahko predvidevamo, da je nastala med omenjenima letoma.
	<i>Nivo popisa</i> ²⁸	Dokument
<i>Elementi vsebine in ureditve</i>		
	<i>Vsebina PE</i> ²⁹	Na sliki so štirje vojaki v uniformah na bojišču prve svetovne vojne, od katerih eden sedi in trije stojijo. Dva izmed njih opravljata vojaško dolžnost, preostala dva pa sta opazovalca.
	<i>Sistem ureditve</i>	Fotografije so razvrščene kronološko.
	<i>Tehnična opremljenost</i>	Zadovoljiva
<i>Elementi dostopnosti in uporabe</i>		
	<i>Zvrst arhivskega gradiva</i>	Fotografsko gradivo
	<i>Količina PE</i>	1 črno-bela fotografija, 14 × 9 cm ³⁰
	<i>Pisna podlaga</i>	Papir
	<i>Jezik</i>	Nemški
	<i>Pisava</i>	Latinica (rokopis)

²⁷ Poleg časa nastanka popisne enote, kar pomeni datuma nastanka dokumenta, standard predvideva kot možni datum tudi *čas zbiranja gradiva*. Odsotnost datuma na posameznem dokumentu lahko sicer rešujemo z oznako »sine data«, vendar se temu izogibamo. Ker je to lahko za uporabnika zavajajoče, standard predvideva možnost uporabe datuma zbiranja gradiva (angl. accumulation date). Na razglednici, ki smo jo v našem primeru opisali, sicer nimamo navedenega datuma nastanka popisne enote, vendar na osnovi vsebine sklepamo, kdaj je nastala razglednica. Kar pomeni, da kot datum nastanka napišemo letnice zbiranja, v polju »čas nastanka opomba« pa dodamo dodatno pojasnilo.

²⁸ Najvišji nivo popisa predstavlja fond, nato mu sledijo podfond, serije, podserije, združeni dokumenti in najnižji *dokumenti*. Nivoji so odvisni od kompleksnosti gradiva in ustvarjalca, kar pomeni, da ni nujno, da imajo vsi fondi enako zapleteno strukturo in vse nivoje. Omeniti velja, da je možno fondu neposredno podrejeni vse preostale nivoje, razen nivoja »dokument«, ki se mora pred tem navezovati na nek drug, višji nivo.

²⁹ Vsebina popisne enote po standardu ni opredeljena kot obvezni element. Zato je potrebno naslov popisne enote oblikovati tako, da je v njem že odražena vsebina, v polju *vsebina* pa samo še dodatno pojasnjujemo popisno enoto, če je to potrebno.

³⁰ Zaradi odsotnosti pravil popisovanja je lahko navedba mer fotografije različna med posameznimi popisi. Tako se ponekod navaja širina × višina, ponekod pa obratno.

Polje	Podpolje	Vsebina
<i>Področje normativne kontrole</i>		
	<i>Deskriptorji</i>	St. Pietro, Šempeter, 1. svetovna vojna, vojak
	<i>Predogled slike</i>	(V primeru, da je fotografija skenirana, lahko tukaj pripnemo digitalni posnetek.) ³¹
<i>Interni podatki</i>		
	<i>Številka tehnične enote (TE)</i> ³²	110
	<i>Ovoj številka</i>	SI_PAM/0001 : 110/20 ³³
<i>Področje kontrole zapisa</i> ³⁴		
	<i>Kreator zapisa</i>	Zdenka Semlič Rajh
	<i>Status zapisa</i>	Zaključen (v delu)
	<i>Nivo podrobnosti zapisa</i>	Podroben zapis (osnutek, revidiran)
	<i>Jezik zapisa</i>	Slovenski
	<i>Pisava zapisa</i>	Tipkopis (UNICODE)
	<i>Pravila in dogovori</i>	ISAD(G)

Iz opisa fotografije, ki prikazuje vojake iz 1. svetovne vojne je razvidno, da opis vsebuje vse obvezne elemente: signaturo PE, naslov, čas nastanka PE, obseg (količino) in nivo popisa.

Poleg obveznih elementov pa opis vsebuje tudi druge elemente, ki so izbirni, in so po presoji opisovalca potrebni za ustrezen opis vsebine in konteksta gradiva. Tako so obveznim elementom dodani še elementi, kot so: vsebina popisne enote,

³¹ Na kratko velja omeniti, da se pri tem postavlja vprašanje, ali je takšna rešitev ustrežna, ali ne bi bilo bolje digitalnega posnetka popisati posebej in ga zgolj povezati s popisom originalne fotografije. Gre za vprašanje, ki v stroki še ni razrešeno in pri katerem so mnenja precej različna. Res je, da gre pri digitalizatu samo za drugo manifestacijo gradiva, tako, kot bi bila to npr. fotokopija, vendar se tukaj srečujemo z vprašanjem upoštevanja principa provenience. Obstaja namreč velika razlika med gradivom, ki je bilo digitalizirano že pri ustvarjalcu in je v digitalni obliki v arhiv prispelo kot sestavni del fonda in med gradivom, ki ga v izvorniku hrani arhiv in je bilo digitalizirano (običajno selektivno) v arhivu. (Več o tem Semlič Rajh, 2017).

³² Osnovna tehnična enota v arhivu je arhivska škatla.

³³ Ker lahko vsaka posamezna tehnična enota vsebuje več ovojev, ki se v vsaki posamezni tehnični enoti začnejo z 1, je smiselno oznako za tehnične enote oblikovati tako, da najprej zapišemo signaturo fonda (npr. SI_PAM/0001), nato pa ločeno z dvopičjem zapišemo številko tehnične enote in ovoj znotraj le te (npr. 110/20). Signatura tehnične enote ni enaka signaturi popisne enote, razen v svojem prvem delu. Signatura PE označuje namreč pozicijo PE znotraj hierarhije opisa, signatura ovoja pa zgolj označuje pozicijo gradiva znotraj posamezne arhivske škatle. S tem lahko učinkovito preprečimo morebitno zamenjavo gradiva pri vračanju in ponovnem vlaganju v ustrezne tehnične enote.

³⁴ Področje kontrole zapisa je interni podatek, in ni viden uporabniku.

sistem ureditve, tehnična opremljenost, zvrst gradiva, pisna podlaga, jezik in pisava, podatki o tehnični enoti (ki so interne narave in niso vidni uporabnikom preko spleta). Dodani so tudi podatki področja kontrole zapisa (kreator zapisa, status zapisa, nivo podrobnosti, jezik in pisava zapisa, pravila in dogovori) ter deskriptorji.

Tako kot opis drugega arhivskega gradiva, tudi opisovanje fotografij zahteva navedbo nabavnih podatkov: izročitelja, način pridobitve, datum in akcesijsko številko, kar sistem za opisovanje omogoča z elementom opisa »popisna enota – prevzem (povezava)«. Preko njega vzpostavimo povezavo med modulom za opis in modulom akcesija, v katerem so natančno popisani in zabeleženi vsi podatki, ki se nanašajo na pridobitev enote popisa, v našem primeru fotografije. Opozoriti je treba, da polje Interni podatki uporabniku niso vidni, a jih zaradi primerjave vseeno omenjamo.

Morebitne opombe o konservatorsko-restavratorskih posegih vpišemo v element opisa »opombe o obdelavi«, podatke o npr. avtorju fotografije na razglednici in založniku pa vpišemo v deskriptorje, ki jih oblikujemo v modulu deskriptorji, saj gre za vsebine, ki morajo biti normirane (korporativna telesa, osebe itd., kraji, funkcije). V normiranih vsebinah natančneje opredelimo avtorje, fotografe, založnike, kraj nastanka, osebe na fotografijah itd., ter opredelimo njihovo povezavo s popisno enoto, v našem primeru s fotografijo.

4.3 Muzejski pristop

V muzejih in galerijah hranijo veliko število fotografskega gradiva; negative, diapozitive in pozitive ter v zadnjih dobrih 10 letih nastale digitalne posnetke. Seveda ima fotografsko gradivo v različnih ustanovah glede na pomembnost in obliko različne vloge. Lahko ga obravnavajo kot *muzejski predmet* (fotografija v okvirju, fotografski album, umetniška fotografija in fotografsko gradivo iz začetnega obdobja fotografije) in je inventarizirano v inventarni knjigi predmetov ali pa so fotografije *del fototeke* (kot dopolnilna, sekundarna dokumentacija, fotografije s terenskih raziskav, fotografije muzejskih predmetov ali muzejskih dogodkov). Lahko se zgodi, da je tudi znotraj istega muzeja fotografija enkrat zaradi pomembnosti oziroma historične ali sporočilne vrednosti obravnavana kot predmet in inventarizirana v inventarni knjigi predmetov, drugič pa kot dokumentacija in inventarizirana v inventarni knjigi fototeke.

V slovenskih muzejih in galerijah uporabljajo različne muzejske dokumentacijske sisteme za vodenje dokumentacije o muzejskih predmetih in slikovnem gradivu. Najbolj razširjen je program Galis (41 muzejev, 85 % delež), na drugem

mestu je program Kronos (5 muzejev), po en muzej uporablja programa Linnaeus in ZOOT, v Narodnem muzeju pa vsak oddelek uporablja svoj program (Numiz, Situla, Fundus, Patina in Matrica) (podatek je iz 2017, hrani Služba za premično dediščino in muzeje).³⁵ Pri izdelavi programov za dokumentacijo sta upoštevana mednarodna standarda Spectrum³⁶ in Object ID.³⁷

4.3.1 Opis v muzejih

V Preglednici 3 so prikazani podatki, s katerimi je mogoče opisati fotografijo vojakov (Slika 1) v muzejskem programu Galis.³⁸ Podatki so navedeni kot primer načina vnosa podatkov v Slovenskem etnografskem muzeju in se lahko razlikujejo od načina vnosa v katerem izmed drugih slovenskih muzejev. Modul fototeka ima dva zavihka, Osnovni podatki in Dodatno. V članku se bomo omejili le na zavihek Osnovni podatki.

Preglednica 3: Zapis za fotografijo v programu Galis, zavihek Osnovni podatki

Polje	Podpolje	Vsebina
Foto številka	Predpona D, F ali N	F0000001
Vrsta posnetka	Barvna ali črno-bela fotografija, negativ ali diapozitiv	Črno-bela fotografija
Avtor / Fotograf		Neznani avtor
Klasifikacija	Šifrant z etnološko klasifikacijo	1.17.5.: Kostumiranje in uniformiranje: narodna noša, uniforma
Vrsta gradiva	Izdelana ali pridobljena	Pridobljena
Kraj posnetka		Šempeter pri Novi Gorici, Primorska, SI
Datum posnetka		(Pustimo prazno, če nimamo točnega datuma)
Mere		10 × 14 cm
Lastnik		UKM
Naročnik		Miha Špiček
Druga številka / oznaka		N 2016/3314
Številka predmeta		(Vpišemo, če gre za fotografijo muzealije SEM)
Lokacija v depozitu		Zbirka fotografij UKM (hipotetični naslov)

³⁵ Informacijo je posredovala Maja Hakl Saje iz Službe za premično dediščino in muzeje.

³⁶ Spectrum: <https://collectionstrust.org.uk/spectrum/spectrum-5/>.

³⁷ Object ID: <http://archives.icom.museum/object-id/>.

³⁸ Galis: <http://semantika.eu/sl-si/Produkti/Galis>.

Polje	Podpolje	Vsebina
Povezava s posnetkom		(Vpišemo številko negativa, če obstaja)
Tip fototeke	Splošno, muzealija ali razstava	Splošno
Opis		Srebrno-želatinska fotografija, na zadnji strani ima napis »Am Beobachtungsstand St. Pietro« ter žig in signaturo UKM.
Opis vsebine		Avstroogrski vojaki na opazovalni točki pri Šempetru med letoma 1914 in 1915.
Opombe / komentar		(podatki o provenienci, objavah, ...)
Ključne besede		1. svetovna vojna, soška fronta, vojaki, uniforme
Računalniško obdelal		(podatek se generira avtomatsko)
Datum obdelave		(podatek se generira avtomatsko)

Vsakemu zapisu v programu Galis priprnemo prikazno fotografijo. Glede na vrsto posnetka lahko izbiramo med 6 različnimi kategorijami: barvna ali črno-bela fotografija (F), barvni ali črno-beli negativ (N) in barvni ali črno-beli diapozitiv (D). Pri tem nam program avtomatsko določi predpono F, N ali D in dodeli novo zaporedno številko. Kadar avtor posnetka ni znan, v polju Avtor / fotograf iz šifrant izberemo neznan avtor, sicer pa ga v šifrant³⁹ vnesemo v obliki Ime Priimek. Pri svojem delu uporabljamo etnološko klasifikacijo, ki je nadgradnja oziroma prilagoditev etnološke sistematike iz 70. let prejšnjega stoletja, ki je bila plod medinstitucionalnega sodelovanja (Hudelja in Sosič, 2014). Kraje vedno vpišujemo tronivojsko: kraj – pokrajina – kratica države (dvočrkovna po standardu ISO 3166). V primeru, ko točen kraj posnetka ni znan, lahko vpišemo le pokrajino ali državo. Za tak način opisa smo se odločili, ker so za ljudsko kulturo značilne pokrajinske specifičnosti in nam le-ta omogoča iskanje določenega kulturnega elementa ali prvine iz točno določene pokrajine.

Pri vnosu datuma našega izbranega posnetka, pri katerem sta znani le okvirni letnici 1914–1915 nastopi manjša težava, saj datuma posnetka v programu Galis ne moremo vnesti v za to namenjeno polje, če imamo npr. samo letnico ali okvirno obdobje, saj program dopušča le vnos točno določenega datuma preko vgrajenega koledarja. To rešujemo tako, da vse druge oblike zapisa datuma vnašamo v polje Opis vsebine.

³⁹ Šifrant tukaj dejansko pomeni normativno kontrolo imen.

Specifika muzejskih fototek je, da poleg splošnih fotografij, ki jih pridobijo za muzej ali posnamejo na terenskih raziskavah, hranijo tudi fotografije lastnih razstav ter muzejskih predmetov. Glede na tip fotografije lahko preko spustnega menija izberemo, ali gre za splošno vsebino, fotografijo razstave ali fotografijo muzealije. V tem primeru vnesemo tudi inventarno številko predmeta, v polje Naročnik pa vpišemo ime kustosa, ki je fotografiranje naročil. Ne glede na tip fotografije, ki ga izberemo, pa so vse fotografije inventarizirane v skupni inventarni knjigi muzejske fototeke. V polje Lokacija v depouju vnesemo podatek, v kateri zbirki se nahaja izbrani posnetek, ne vnašamo pa točne mikrolokacije posnetka (predal, policca). Povezavo s posnetkom zabeležimo, če obstaja originalni negativ posnetka ali njegova kasnejša preslikava. V polje Opombe / komentar vnesemo podatke o provenienci (darovalcu ali prodajalcu), morebitni objavi, številko iz knjige nakupov, skratka različne podatke, ki jih ne moremo smiselno uvrstiti v nobeno drugo predvideno polje. Polji Računalniško obdelal in Datum obdelave se generirata avtomatsko glede na to, kdo je ustvarjalec zapisa in kdaj je bil zapis ustvarjen.

5 Razprava

Ob primerjavi vseh treh opisov je treba upoštevati osnovni cilj uporabe oziroma namen institucije, posledično pa postopke dela. Ker knjižnica in arhiv spodbujata uporabnike k samostojnemu iskanju gradiva, smo v primeru opisovanja ločili med podatki, do katerih lahko dostopa uporabnik in tistimi, ki so le za notranjo evidenco in so uporabniku nevidni – slednje smo le omenili, kadar se nam je to zdelo smiselno. V primeru delovanja muzejev gre za opise, kjer uporabnik sam ne išče po opisih, temveč iskanje izvede kustos – s tega vidika lahko rečemo, da gre za interne opise, zato v primeru opisa v muzeju ni ločnice med delom opisa, ki je ali ni dostopen uporabnikom.

Tudi tehnična podpora med institucijami ni enotna. Medtem ko so vse knjižnice vključene v vzajemni knjižnični katalog COBIB, poteka popisovanje gradiva v arhivih trenutno še v dveh ločenih podatkovnih zbirkah (zbirki Arhiva Republike Slovenije in SIRAnet), v muzejih pa še v več (Galis, Kronos, Linnaeus in ZOOT, Numiz itd.).

Vsem treh institucijam je skupno, da se fotografije lahko pojavijo z različnim namenom, kar vpliva na tako njihovo nadaljnjo hrambo in opisovanje, kakor tudi na nivo opisovanja. V muzejih je lahko fotografija ali muzejski predmet ali dopolnilna dokumentacija. V arhivih je lahko v fondu ustvarjalca (proveniencija), ali v zbirki fotografij in razglednic (pertinencija). Podobno je tudi v knjižnicah, le da so fotografije običajno sestavni del zbirk fotografij in razglednic ne glede na izvor.

Lahko so sestavni del večjih zapuščinskih korpusov. Iz načina osnovne hrambe (samostojna hramba ali hramba v albumih) pa izhaja tudi način opisovanja.

Primer opisa iste opisne enote – samostojne fotografije – v knjižnici, arhivu in muzeju kaže minimalne razlike. Za identifikacijo pomembni podatki so v vseh treh ustanovah enaki.

1. Naslov fotografije vsi prepisemo, če je to mogoče. Sicer ga oblikujemo na osnovi vsebine v slovenščini. Če bi bil naveden v tujem jeziku, bi ga v knjižnici prepisali in prevod v slovenščino morda dodali kot dodatni naslov. V arhivu in muzeju pa bi imela slovenska oblika naslova prednost in bi bil naslov v tujem jeziku (čeprav izvirni), obravnavan kot dodatni naslov. Nikoli pa naslov v izvirniku ne bi bil izpuščen. Bistveno je, da bi bilo v vsakem primeru mogoče iskati po obeh inačicah naslova.
2. Fotograf je naveden kot avtor, če je njegovo ime zapisano. Četudi ime ni zapisano, a je znano, bi ga zapisali v vseh treh ustanovah. Zapis avtorjevega imena je v vseh treh ustanovah normiran. Seveda se v vseh ustanovah lahko zgodi, da nekaterih variant imena ni mogoče med seboj povezati, ker so za starejša obdobja viri nepopolni ali jih celo ni več.
3. Kraj nastanka je zapisan, če je znan. Sicer so polja za vpis podatka prazna ali je zapisana oznaka »sine loco«. V arhivu in muzeju pri opisu kraja uporabljajo hierarhični opis, ki lahko vključuje kratico oziroma standardizirano oznako za državo. Vpisan je tudi podatek, ki je rezultat ocene.
4. Čas nastanka je zapisan, če je znan. Če ga je mogoče oceniti, je uporabljen ta podatek. Zanimivo pa je, da sistem Galis ne dovoljuje vnosa približnega časa nastanka. Kustosi se tej pomanjkljivosti izognejo tako, da ocenjeni čas nastanka vnesejo v vsebinski opis. Podobno premoščanje pomanjkljivosti sistema je nedvomno mogoče najti tudi v drugih okoljih.
5. Motiv na fotografiji je v vseh treh ustanovah rezultat opazovanja. Namen ustanove nujno usmeri opazovanje. V našem primeru bi bilo možno poudariti vojaško tehniko, oblačila, osebe ali situacijo. Ker je naš primer ustvarjen za pričujoči prispevek, ta razlika ni opazna. V vsakem primeru pa je opis podan kot vsebina fotografije. Izražen je z besedilom, posameznimi pojmi (predmetne oznake, deskriptorji, ključne besede) in kategorijami (vrstilec Univerzalne decimalne klasifikacije, oznaka iz etnološke klasifikacije po Hudelja in Sosič (2014) ali oznaka iz klasifikacije predmetov po Pravilniku o seznamih dediščine in varstvenih usmeritvah (2010)).
6. Fizični opis podaja tehnične značilnosti izdelave fotografije in njeno velikost.
7. Lokacijski podatki so za vsako ustanovo specifični, vendar imajo skupne značilnosti. Hierarhično si sledijo podatki o ustanovi in podrejenih lokacijah, ne pa nujno tudi do najpodrobnejše enote. Povsod je najpodrobnejša enota lahko posamezna fotografija, lahko pa tudi večja ali manjša skupina fotografij (album ali drugače oblikovana skupina).

8. Vse tri ustanove pa imajo možnost k opisu dodati še digitalizirano fotografijo. Pri tem se zastavita vsaj dve vprašanji. Eno smo naslovili v opombi 31 z omembo problema razlikovanja izvorno digitalnega in digitaliziranega gradiva. Ob tem si moramo ponovno zastaviti tudi že devetdeset let staro filozofsko vprašanje ali je slika predmeta isto kot predmet. Razpravo je leta 1929 sprožil surrealistični slikar René Magritte s sliko *La Trahison des images*. Na sliki je pipa, pod njo pa je v francoščini napisano »to ni pipa« (The treachery, 2019). Original je npr. izdelala oseba A leta 1919. Digitalizat je reprodukcija in ga je npr. leta 2019 izdelala oseba B.

6 Zaključki

Želeli smo ugotoviti, kakšna je raven skladnosti oziroma razlik v opisu fotografij v arhivih, knjižnicah in muzejih. Videti je, da dosegamo razmeroma visoko raven skladnosti podatkov. Toda to nam še ne omogoča njihove izmenjave. Vredno pa je ta cilj zasledovati še naprej. Pri tem bi bilo mogoče uskladiti še nekaj podrobnosti.

Predlagamo, da bi vse tri vrste ustanov dosledno vpisovale izvorni naslov in v slovenščino prevedeni naslov, če je izvorni v drugem jeziku. Kadar koli gre za prepis iz druge pisave, bi se bilo smiselno ravnati po istem transliteracijskem standardu. Če je treba naslov kreirati, ker ga na fotografiji ni, bi morda mogli upoštevati nekaj skupnih potez. Navedli bi lahko število oseb ali predmetov, njihovo vlogo ali dejavnost in okolje.

Poenotenje zapisa imena fotografa bi v osnovi mogli urediti vsaj tako, da bi strukturirali ime v več elementov ali podelementov: osebno ime, priimek, dodatki. Ker je očitno, da so imena v vseh treh obravnavanih sistemih normirana, bi bilo smiselno slediti zamislim Veronike Mikulin Mervič (2019). Morda obstoji tudi možnost pridružitve slovenskih arhivov in muzejev v slovensko normativno zbirko CONOR⁴⁰ ali mednarodno VIAF.⁴¹

Zapis imena kraja v hierarhični obliki, kot ga uporabljajo v muzeju (kraj – pokrajina – kratica države (dvočrkovna po standardu ISO 3166)) je koristen, če ni normativne kontrole krajevnih imen. To kontrolo bi lažje izvajali, če bi Geodetska uprava RS redno posodabljala Register zemljepisnih imen (2017). Obsežen nabor tujih zemljepisnih imen z ustreznimi hierarhičnimi povezavami je v Univerzalni

---

⁴⁰ CONOR: <https://plus.cobiss.si/opac7/conor?mode=simple>.

⁴¹ VIAF: <https://viaf.org/>.

decimalni klasifikaciji (UDC MRF 2011, 2014), toda ta seznam ni javno dostopen. Tuji sezname pa ne bodo rešili vprašanja sprememb poimenovanja domačih krajev v zgodovini. To moramo razrešiti sami. Pri tem bi kazalo slediti predlogom Semlič Rajh (2016).

Čas nastanka bi kazalo dosledno vpisovati v standardizirani numerični obliki, saj bo le to v prihodnosti obogatilo možnost iskanja (Novak, 2007, str. 56–59).

Vprašanje izražanja motiva na fotografiji je že dolgo predmet raziskav. Pri nas ga je naslovila Kerec (2008). Popolne enotnosti tu ni mogoče pričakovati, saj imajo institucije različen namen. Vendar bi morda bilo mogoče podati osnovne značilnosti po zgornjem vzorcu oblikovanja naslova (število oseb ali predmetov, njihova vloga ali dejavnost in okolje). To vprašanje je vredno temeljitejšega premisleka.

Možnosti za nadaljnje sodelovanje so torej številne in odprte, čeprav finančno nepodprte. Tri razmeroma majhne strokovne skupnosti bi si vzajemno mogle pomagati, če bi le našli pravo pot za sodelovanje.

Zahvala

Za pomoč se zahvaljujemo Mirku Nidorferju, bibliotekarju v Kadetnici Maribor in Simoni Pörš, kustosinji v Vojaškem muzeju v Mariboru ter Maji Hakl Saje iz Službe za premično dediščino in muzeje v Ljubljani.

Navedeni viri

COMARC/B format za bibliografske podatke. (2018). Maribor: Institut informacijskih znanosti. Pridobljeno 21. 10. 2018 s spletne strani: https://izobrazevanje.izum.si/EntryForm-DesktopDefault.aspx?tabid=38&type=manual&manual=1_Comarc_B_svn

Filo, B. (1973). Drobnji tiski v Visokošolski in študijski knjižnici v Mariboru. *Knjižnica*, 17(1–4), 81–90.

Hudelja, M. in Sosič, B. (2014). Etnološko dokumentarno gradivo je osnova za raziskovalno delo in njegovo promocijo med uporabniki. *Glasnik SED*, 54(1–2), 6–7.

ISAAR (CPF): international standard archival authority record for corporate bodies, persons and families (2nd ed.). (2004). Pariz: International Council on Archives. Pridobljeno 21. 9. 2019 s spletne strani: <https://www.ica.org/en/isaar-cpf-international-standard-archival-authority-record-corporate-bodies-persons-and-families-2nd>

ISAD(G): general international standard archival description (2nd ed.). (2000). Pariz: International Council on Archives. Pridobljeno 21. 9. 2019 s spletne strani: <https://www.ica.org/en/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition>

ISBD: mednarodni standardni bibliografski opis (združena izd.). (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 24. 9. 2018 s spletne strani: <https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2018/Komisija/isbd.pdf>

ISBD(NBM): mednarodni standardni bibliografski opis neknjižnega gradiva (predelana izd.). (1997). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica

ISO 3166-1:2013. Codes for the representation of names of countries and their subdivisions – Part 1: Country codes. (2013). Geneve: ISO.

Kerec, B. (2004). Status fotografij kot knjižničnega gradiva in njihova katalogizacija v perspektivi slovenskih priročnikov, pravilnikov in standardov. *Knjižnica*, 48(3), 135–155.

Kerec, B. (2008). *Bibliografski opis fotografij: oblikovanje naslova in vsebinskega opisa*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Kerec, B. (2014). Format COMARC za opis fotografij. *Organizacija znanja*, 19(2), 79–83.

Ločniškar-Fidler, M. in Medic, M. (2006). Priporočila za bibliografsko obdelavo drobnega tiska in rokopisov. *Knjižničarske novice*, 16(9), 1–6.

Malec, L. (2014). Album Slovenije: osebni spomini 20. stoletja. V N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Arhivi v globalni informacijski družbi: zbornik mednarodne konference* (str. 61–76). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. Pridobljeno 24. 10. 2018 s spletne strani: http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/radenci2014/07_malec_2014.pdf

Malec, L. (2015). *Album Slovenije: osebni spomini 20. stoletja: zasnova in vrednotenje uporabniškega vmesnika za samostojno dodajanje vsebin na portalu Kamra*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Matko, M. (2017). *Secesijske razglednice Kočevja*. Koprivnik: Zavod za ohranitev kulturne dediščine Nesseltal.

Mikulin Mervič, V. (2019). Normativna kontrola imen oseb, družin in korporativnih teles v knjižnicah in arhivih. *Knjižnica*, 63(3), 59–78.

Novak, M. (2007). *Preslikave vsebin v arhivskih strokovnih postopkih*. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Pravilnik o seznamih dediščine in varstvenih usmeritvah. (2010). *Uradni list RS*, št. 102/2010.

Pungerčar, M. (2006). Kratak oris gospodarskih dejavnosti Bele krajine, Kočevske, osrednje Dolenjske in Posavja od sredine 19. do sredine 20. stoletja. V *Pozdrav iz ... Bele krajine, Kočevske, osrednje Dolenjske in Posavja* (str. 11–14). Metlika: Belokranjski muzej.

Registar zemljepisnih imen [podatkovna zbirka]. (2017). Ljubljana: Geodetska uprava RS. Pridobljeno 20. 10. 2019 s spletne strani: <https://www.e-prostor.gov.si/zbirke-prostor-skih-podatkov/topografski-in-kartografski-podatki/register-zemljepisnih-imen/>

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017 (ReNPK14–17). (2013). *Uradni list RS*, št. 99/2013.

Semlič Rajh, Z. (2016). *Smernice za gesljenje, klasificiranje in izdelavo tezavrov pri vsebinah arhivske vrednosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Semlič Rajh, Z. (2017). Izzivi popisovanja digitalnega in digitaliziranega arhivskega gradiva: analiza izvedenih popisov izvirnega e-arhivskega gradiva in digitalizatorov v spletno

dostopnih arhivskih podatkovnih zbirkah. V N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017* (str. 87–96). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. Pridobljeno 21. 9. 2019 s spletne strani: http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/radenci_2017/13_semlic_rajh_2017.pdf

Sosič, B. (ur.). (2017). *Priročnik za dokumentacijo: napotki za delo v muzejih in galerijah*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije. Pridobljeno 19. 9. 2019 s spletne strani: <http://www.sms-muzeji.si/C/Items/1032?cat=4>

Spectrum 5.0 [spletna stran]. (2017). B. k.: Collection Trust. Pridobljeno 19. 9. 2019 s spletne strani: <https://collectiontrust.org.uk/spectrum/spectrum-5/>

SSKJ: slovar slovenskega knjižnega jezika. (2014). Ljubljana: Založba ZRC. Pridobljeno 19. 9. 2019 s spletne strani: <https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>

Širok, K. (2013). Družinska fotografija v prvi svetovni vojni: zgodbe družine Vuga v taborišču Bruk na Litvi. *Foto antika*, 30, 19–23.

The treachery of images. (2019). V *Wikipediija: prosta enciklopedija*. Pridobljeno 16. 10. 2019 s spletne strani: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Treachery_of_Images

UDC MRF 2011 (3. elektronska izd.). (2014). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 19. 9. 2019 s spletne strani: <http://udcmrf2011.nuk.uni-lj.si/Predstavitev.aspx>

UNIMARC bibliographic (3rd ed.). (2018). Haag: IFLA, UNIMARC Strategic Programme. Pridobljeno 24. 10. 2018 s spletne strani: <https://www.ifla.org/publications/unimarc-bibliographic--3rd-edition--updates-2012-and-updates-2016>

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2017). *Uradni list RS*, št. 42/2017.

---

mag. Branka Kerec Prekoršek

Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna ulica 10, 2000 Maribor
e-pošta: branka.kerec@um.si

dr. Zdenka Semlič Rajh

Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, 2000 Maribor
e-pošta: zdenka.semlicrajh@gmail.com

Miha Špiček

Slovenski etnografski muzej, Metelkova ulica 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: miha.spicek@etno-muzej.si

dr. Alenka Šauperl

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: alenka.sauperl@ff.uni-lj.si